

ENEARENA I

I IDAZTIA

KANTA-GAIA: Poema ontan zer kantatzen dan.—Goitar Musa'ri laguntza eske.—Enea zazpi urtez itxaso zear ibilki, Troia'rrak Sikili izarotki Itali'runtz zoaztela, June'k ekaitz gordiña sortzen du, Eol aize atxilotuen erregek lagunduta.—Ontzidi sakabanatua.—Neptun, itxas-erregeak ekaitza baretzen du.—Zazpi ontzi, Libi'ko itxas-ertzetako kai-babes ezezagun batera irixten dira.—Enea'ren eiza ta basa-okela jatea.—Venus Jupiter'gana doa alaz ta espaz, Enea bere semearen zori gaiztoa dala-ta.—Jupiter'ek gogo-alaitzen du, Enea'k ortik izango duan aintza ta Erroma'tarren dirdaia iragarrik.—Merkuri'ren gaztigua.—Venus'ek,tiritar eiztari jantziz, Enea bere semearekin topoz dagi bidean, au oian uzuan alderrai dabillela: alkarren arteko itz-aspertua: Dido erregiñaren berri ugari.—Enea ta Akate, laiño barruan ikusgaitz, Kartago'ra doaz; emengo etxe ta jauregi ederrak ikuskatu ondorean, jauretxean sartzen dira.—Bertoko ormetatik dindilizka dauden laukietan margoziuta Troia'ko edesti ta gertaerarik irtenenak ikusirik, itxaropentsu gelditzen dira.—Beuren ontzidiko lagunak ere, itxas-miñetik onez irtenak, Dido'gana dioaz abegi on billa.—Ilioneu'k itz.—Enea'k laiñoa eten: Dido'ren izu ta arrera txeratsu.—Enea'k, bere Akate zintzoa ontzidira bialtzen du, Askani ara ekartzeko aginduz.—Maitagarri'k, ots, Cupido'k, Venus'en aztikeriz Askani'ren antza arturik, maite-sua pizten du Dido'ren biotz barnean.—Askani'ren loa Ida mendian, izpiko usai artean.—Enea'k Dido'ri egiñiko bezuzak.—Erregiñaren biotza maite-mindurik.—Orritsa: Jopa illetsuaren bertso-kantak.—Dido'ren gdde-itaunak eta azken-eskaria.

Ni naiz beste orduz, txirul-ots bigunean, unai-eresi-joka jarduna; **nik** gero, oianetatik irtenda, biran ziran atorra irakatsi nien lur-langilleari, naizta au asegaizt izan, eder ta esaneko izaten: nekazariantzat lan bikaiña, ziñez. Orain, ordea, Marte'ren ankerkeriak abesten ditut.

Guda-iskilluak kantatzen ditut, eta Troia'ko itxas-egalak ala-bearrez utzirik, Itali ta Labini'ko (1) ur-bazterra aurrenengo iritxi zun giza-seme urena goresten dut; ark,bada, asko eroan bear izan zun ur ta ur, June zitalaren gibelmiñetik igeska, urtzitarrak ortaratua noski. Bai, amaika neke-lor izan zun gudartean, uria jaso ta etxe-jainkoak Lati'n jarri arte; emetik bai datoz latitar enda ta albanitar arbaso ta Erroma burgoiaren arresi zutiak.

Oroi ezaizkidazu, ene Musa, gauza aiek: zein jainko irainduk edo zer asarrek aizatu zun urtzien erregiña, giza-seme on errukitsua ainbat oker gaiztoz naasitu ta ainbat neke-min ari ar-erazteko. Nork usteko zun orren-beste sumin goikoen erraitan?

Antziña ba-zan uri bat, Kartago zeritzana, tiritarren egonleku, Itali'tik aurrez-eurre ta Tiber agotik urruti samar: antze-lanez jori ta guda-arazoetan oso latza. Uri auxe jantzi ta babestu omen zun June'k, beste eskualde guztien gaiñez, Samo (2) bera ere saiets utzita. Ementxe zeuzkan bere iskilluak, ementxe bere zalpurdia; orduan ere, adurrak ortan ba'zetozten beintzat, uri auxe erri guztien buru egitea opa zun arduraz. Baiña baita entzuna zun troiar odoletik jalgiko zala Tiri-tarren gaztelu ta arresiak noizbait bekoz-gora irauliko zituan enda; andik etorriko zala, Libi'tarren kalterako, jenderri oso ugarria, gudaritzan ezin azkarragoa. Orrela ardazkatu omen zuten Balbeak (Parkak).

Orren bildur zan Saturno'ren alaba, ta gaiñera gogoan zeukan oraindik Troia ondoan argutar maiteen alde berberak leia biziz egindako gudaketa zarra; bere barnetik etziran oindiño aienatu, ez, orduko aserre-zio ta neke-isi gaiztoak. Gogoan ondo barrendua zeukan Paris'en erabakia; baita bere eder-dirdai ezetsia ta jenderri aiertua ta Ganimede ebatsiari eskeiñitako gorespenak ere. Onela, aserretan supizturik, Troiarrak, danaotar eta Akileu bulartsuaren puskak, itxas zear osoro banatuak, Lau mugatik albatanez saiesten dendatu (alegindu) oi zan: auek, berr;2, urteetan zebiltzan ur-gaiñez alderrai, aduen jostailu. Astuna zan nunbait erromar jendeari asiera ematea!

Sikuli'ko lurra ikusbidetik doi-doi galduta, galtzairu-brankaz gezal-bit-sak zirrikaturik, Troiarrak pozik itxas-zegiten ur aundirantza. Baiña aspaldiko zauri-eztena bular azpian zeraman June onela mintzo zan berekiko: aNik, azpiratua bear bada, ez ote diot asi-arloari eutsiko? Ezingo ote dut Teukro'tarren errege ori Itali aldetik urrunterazi? Aduak debekatzen didate noski! Pala'k ez ai zuan, Ajax Oilei'ren seme bat-beraren erru ta asarrengatik, avgutar ontzidia erre ta denak itxas-barnean murgildu? Jobe'ren su lasterra odeietatik egotziz, berak sakabanatu zitun ontziak; baita gezal sabela aize burrunbatsuz naspil-azi ere: berak, bular zulatutik sua zerion Ajax zirimol nasian artu ta aitz-mutur zorrotzean maspildu zun. Eta nola ni, urtzien erregiña ta Jobe'ren arreba ta emazte naizen au, ainbeste urtez erri batekin giidaketan? Eta, onen ondoren, nork gurtuko du June'ren ala, edo nork aren mai done aurrean eskale, opari-gaiak eskeiñiko?».

Gauza auek biotzean gar-iraulka, Eoli (3) ekaitz-sorterrira, zear-aize biurritz beteriko artzuloetara doa urtzitar emakumea. Eol erregek emen, arpe zabalean, esku latzez menderatzen ditu aize zakar ta ekaitz-eraso orrulariak, lokarri ta morroilloz galgaturik. Auek, ezigaitz ta asarre-astalka, marrao bi-

zi ari dira mendi-sabelean, baitegi guztia dardar dutela. Gaztelu garaian exerita dago Eol, agint-makilla eskuan duelarik; andik arindu ta paketzen du oro. Eta orrela ezpa-legi, aize oiek beren ekin latzean itxasoa ta lurra ta ortze sakona, oro nasturik, goiak zear amilduko lituzkete. Baiña aita guztialtsuak, onen bildurrez, leize-zulo beltzetan atxilotu zitun; mukulu astuna ta menditzarrak gain jarri zizkien; baita, agindurik, ao-ugelak estutu ta lasaitzen arau zuzenez zekian nagusia eman ere,

Aren aurrean ordun June'k itz auek ebaki zitun, otoitzka: «O Eol, urtzitarren aita ta gizonen errege danak, uñak naretu ta aizeak zirimoltzeko eskua eman zizuna: Tirren (4) uretan zear dabil eder etzaidan erri bat, Iliion eta etxe-jainko goituak Itali'n sar erazi nairik. Indar emaezu aize auei, ta urpera itzazu osoan ontzi erdi-estaliak, edo beintzat banakatu itxaso zear, aien gorpuak gezalpera egotzirik. Amalau ur-neskatx ditut, oso soin-eder, ta auetatik etsegingarriena, Deiope, emaztetzat emango dizut, neri zuk egiñiko on-ordaiñez, ta zurea dukezu, urteetan alkarrekin bizirik, seme-alaba lerdenen aita izan zakizkidan».

Eol'ek, berriz, onela jardetsi zion: «Zeure lana duzu, o erregiñ!, zer nai duzun ikustea; neri, zuk naia betetzea dagokit. Erreiñu au, izan ere, zuri zor dizut; baita agint-zigorra ta Jupiter'en adiskidetza ere; zure bitartez exeri oi naiz jainkoen maiean, zuk egin nauzu euri-jasa ta ekaitzen zuzentzaill».

Itz auek esanaz batean, zigor-erpiñez jotzen du Eol'ek mendi konkorra saietsean, eta ango aizeak, gudari-saldoa iduri, irikiko zulotik astrapalada gorrian urtenda, lur zabalean zear doaz zurrunbillotsu. Itxasoraiño ere edatu ta Euro, Notu ta ekaitz-aizeak alkar nasturik, gezal guztia asaldatu ta bekoz-gora jartzen dute, lur-ertzeko ondartzetara bildurgarrizko olatu-bagak konkortu ta amil-aziaz. Laster da gizakumeen garraxia ta txikoten karraska. Odeiak, bat-batez, zerua ta eguna kentzen dituzte Teukro'tarren begietatik: gauak egal beltzez estaltzen du itxasoa. Trumoi-ots daude zeruadatzak, eta tximista, dizdiz maiz berrituz ortzi-alde guztia: orok eztie gizonei gainbeerrako eriotza besterik iragartzen.

Enea'ri. bertan, otzak eten zizkion gorputz-atalak. Intziri dagi, ta bi eskuak izarretara jasoaz, onela mintzatzen da: «Oi, iru ta lau bidar zoriontsuak, gurasoen begi aurrean, Troia'ko arresi jaikien azpian eriotza izan zutenak! Oi, Tideu-seme, danaotarretan indartsuena!, nola ez nintzan ni ere Iliion'go zelaietan erori ta nere gogo au zure eskumapean ez nuan egotzi? An bai datza Ektor zangarra, Akileu'k geziz il zuna; antxe baita Sarpedon zaintsua ere. Oi, Simois (5) ibaiak ainbat beso-ikurdi ebatsi ta ainbat buru-askol ra ainbat gudari bizkorren gorputzil zaramalka daramazkin toki aietan ezin egona!»

Enea'k era ontan ziarduala, ekaitzak, iper-aizez kirrinkari, aurretik zauritzen du ontzi-oiala, ur-bitsak zeruraino jasoaz. Arraunak austen dira, ta ontzia aurrez atze jartzen da, alboa uñai eskeñirik; mendi eskerge iduri, izugarritzko ur-meta dator ondoren. Ontzi batzuk orren erpiñean gelditzen dira zintzilika; beste batzuei, olatu bat zartatu dalako, uin artean azpia ageri zaie. Gezal-barneko ondar-eragin bizi! Iru ontzi, Notu'k, biurrian arturik, azpiko aitz-mokor gordeetara jaurtitzen ditu: Itali'arrak *mai doneak* (6) deitzaie uin artean bizkar eskerge antzera itxas azal dauden urpeko arkaitz auei. Euro'k beste iru itxas urrunetik ur-ertzeko etaka ta ondar-moltsoetara dakazki —ikuskezun arrigarri!—, an uberetako zulu-muluetan erats-eratsi ta ondar-lubakiz inguratzeko. Beste bat, Liki'tarrak eta Oronte zintzoa zeramazkina, Enea beraren begi aurrean, izugarritzko itxaskiak goitik beera erasoten dio atzekaldetik: lemazaiña gogor astinduta, buruz beera egotzi du itxas-barnera, ta ontzia, olatuak an bertan iru aldiz inguruan kirimildu ta zurrunbillo zakarrak irunsten du gezal-errietan. Banaka batzuk ageri dira itxas zabalean igeri; gudarien iskilluak eta ol-zatiak eta Troia'ko ondasunak ere uretan zapart. Bitartean Ilioneu'ren ontzi bikaiña menderatu du erasoak, baita Akate azarriarena ta Abante zioana ta Alete zarrarena ere: denak, zirristuetan brintzatuak, alboetako une lotzagetatik ur etsaia artzen dute.

Neptun' ek ba-dakusazki, tarte ontan, itxasoa iskanbil aundiz nahasia ta gain lertu dan ur-tulubio zakarra ta barren-barrendiko zingira-irakin itzul-erazoa; sumiñak oso arturik eta itxas zabalera so-egiñaz, ur gaiñean agertzen du bere buru ederra. Uretan oso edatua dakus Enea'ren ontzidia, eta troiarrak estu ta larri olatu-naspil ta zeru-triskantzapean. Anaiari ez zitzaizkion ezkutatu noski June'ren iruzur ta sumiñak. Euro ta Kepir beregana deitu ta onela diotse: «Ainbesteko ustea al duzute zuen baitan? Noiztik ausartu zerate, aizeak, nere baimen gabe, ortzi-lurrak naspildu ta ainbesteko urmendiak jaiki-erazten? Zuei nik... Baiña obe dut lenengo uin eragiñak naren: Gero, berdiñik izan ez tun zigor-nekez ordainduko didazute egiña. Emaiozute igesari, ta au esan zuen erregeri: «Ari ez, neri baizik, emana izan dala zozketan gezaleko agintea ta iruortzeko zorrotza. An ditu ark arkaitz galantak: ire estalpeak, noski, Euro! Jauregi artan bizi bedi Eol nasaiki, aizeen baitegi goibelesko nagusi».

Onela dio, ta esan bezin azkar uin arroak baretzen ditu, ta odei alkar-tuak uxaturik eguzkia jartzen du ñirñir. Batera, Kimotoe'k eta Triton'ek, alkarri lagundurik, ontziak askatzen dituzte aitz-tuturru zorrotzetatik; berak ere iru-ortzekoz jasotzen ditu, ta barneko ondar-pillak agerian jarririk, itxasoa baketzen du; ta, azkenik, gurpil arin dabilkizu ur bizkarrez txairu. Eta askotan uri nagusi baten, zalaparta sortu dala-ta, bertako kaxkarrak su-bero dabilta, zuzi ta arriz sekulako barbuilla egiñik, ezin-ikusiak esku bakoitzean iskillu bat jarriaz; baiña olakoetan gizaseme zentzundun eta agurgarri bat

apika azaldu ba'ledi, asaldatauk ixillera datoz ta olakoari entzuteko adi-adi daude, ta bere itzez gogoak narotu ta biotzak ezti biurtu oi ditu. Era barean ixil-erazi zun Neptun aitak itxasoaren zalaparta, biurrialdi osoa, ur-zelai zear begiak edatu ta ortzi garbipean bere zaldiei eragiñik, ao-ugelak jarei, gurdi ariñean egaz abiatu zanean.

Enea'ren lagun aulduak, urreneko ur-ertzetara eldu nairik, Libi'ko murretara jotzen dute. An ba-da toki bat bakartegi zabalean, ugarteia noski, bi bizkar luzeak diotela kaia egiñaz an lertzen da ur aunditik datorren uin oro, kolko medarretan banakaturik. An eta emen arkaitz aundiak eta bi ugarri daukazu, goiari zemaika; auen azpiko ura, berriz, txit nara ta ixilla dago. Goi aldetik, gaiñera, antzoki antzeko oian urduri dirdaitsua agiri da, basarte zurbilla itzal ikaragarri zintzilika daukala. Beste aldetik leiza bat dago, aitz-mutur esekiekin; ur gezak ditu barruan, eta jarlekuak arri bizian; ur-lamien etxea duzu. Ontzi abailduak an eztute lokarririk bear, ezta ortz makurdun aingurarik ere. Onaxe jotzen du Enea k' gelditzen zaizkion zazpi ontziak bildurik; eta troiarrak, lur-min gorritan aietatik irtendakoan, ondar leiatuaz jabetu ta kresalak iñarturiko gorputzak ur-ertzean egokitzen dituzte. Eta Akate'k, lenbizi, suarritik txiñar bat jalki-azi du; ta sua osto batzuetan bilduz, errekin legorra eman dio inguruan ugari, sugarrak indar aundia arturik. Orduan ainbat zorigaiztok nekaturiko aiek, urak iroldutako garia ta Kere'ren tresnak atera ta itxas-erasotik jasotako gari-aleak sutan erre ta arri gaiñean zeatzen diardute.

Enea'k, bitartean, aitz baten gaillurera igota, itxas urruna begiztatzen du oso, aize-eraunsiak jaurtitakoen bat agiri ote dan, noski: Anteu ta Pri-gitar izontzi arraun bikoizdunak, edo Kapi, edo Kaiku'ren iskilluren bat ontzi-atze zutietan. Eztu ontzirik begiz jotzen, baiña iru orein, bai, dakuzki ur-ertzean urduri; atzetik auen jarrai, ordea, abere-talde aundia, ta ibarrean ere an ta emen pilloak bazkatzen. Emen gelditu da Enea, ta arranbela ta gezi ariñak, Akate zintzoak zeramazkin iskilluak, eskuraturik, aurrenen adar abartsuz zuzendari bezela doaztenak erasten ditu; ta gero, gezi-jaurtika bes-teen ere oian ostotsuan zear erasorik, larria jartzen du orein talde osoan. Eta ezta berean asperten, zazpi gorputz aundi, itxasoan ditun ontzi aiña, lurean zerraldo utzi arteño. Emendik kaira jo ta nekekideen artean banatzen du eskuratutako eiza; baita, ondoren, Akeste gizuren onak Trinakri'ko (7) izpaz-lerrean upelatan ipiñi ta andik alde egin zutenei emaniko ardoa ere.

Eta aien biotz itunak itzokin gozaten ditu: «O lagunak! (eta ez daukagu aiztuta, gero, lendik izandako neke-lorrak); o zuok, gorriagoak ikusi du-zutenok! Gaitz auri ere Jainkoak azkena emango die. Zuek, egiaz, Eskile aserratura urbildu zerate, ta barnean ots-dagiten arkaitzetara; baita Kiklope' tarren arpeak ere somatu dituzute: biotz on zaitezte, bildur goibela uxatuaz; neke auek gogoratzea ere iñoiz, bear bada, atsegin izango zaigu. Ainbat

gorabera, ainbat estutasun ta galzori artean, Lati aldera goaz; aduak antxe derakusazkigute esertoki lasai nareak. An aizu gera berriz ere Troia'ko erreinua piztera. Sendo zaitezte, eta gorde zeuen buruak abagune egokietarako».

Onela itz dagi, ta, kezka aundiak naigabetu arren, arpegiz itxaropena erakusten du, bere oiñaze gorria biotzean itorik. Aiek (troiarrak) eiza gertatzen ari dira, ta ondorengo ianari-gaiak; oreiñak alboetatik larrutu ta erraibillois uzten dituzte; batzuk, zatitan ebaki ta burduntzietan jartzen dituzte pilpilka.; beste batzuk, pertzak ondarrean atundurik, sua ezartzen diete. Gero, janez ederki indar-berritzen dira: belazean zabal etzanda, ardao zarrez ta oreinki gogoz asetzen. Jatekoz gosea il ta maiak jaso ondorean, luzaro ari izan dira izketan galdutako lagunuen buruz galdezka, bildur ta itxaropen artean zalantzaz: orain uste dute bizi dirala ta gero illak dirala, edo-ta, dei egin arren, beren deirik ez dutela aditzen, iruditzen zaie. Enea biotz-onak, batez ere, Oronte azkarrari ta Amiku'ri gertatua, Liku'ren zori gaiztoa, ta Gia ta Kloantu kementsuen adu gordiña negartzen ditu bere baitan.

Eta autu auen azkena zan, Jupiter'ek, ortzi goitik, ontziak oial-zabal dabiltzan itxasora ta lurralde etzanetara, ondartza ta erri edatuetara begiratuz, zeru-gangan orrela gelditu ta bere betarte dizditsua Libi'ko erreinuetan tinka jarri zunean. Eta olako arduraz eragiña barrua zekarrela, Venus doakio ta, oso naigabetua ta begi ederrak nsgar-anguluz beterik, onela diotsa: «O, zu, gizonen eta jainkoen gora-berak betikoalez zuzendu ta jutzuriz ikaran jarri oi dituzuna: zer txarrik egin lezakean zurekiko nire Enea'k? Zer egin izan dizute Troia'tarrak, ainbat zori-nekez lorpetuta, lurbira guztian Itali'rako bideak itxitzen ba'zaizkie? Zuk, ordea, urteak joan urteak etorri, erromatarrak emendik sortuko zirala agindua duzu; emendik irtengo zirala, Teukro'ren odola berriturik, buruzagi zangarrak, noizbait ur ta lur aginpide betea izango zutenak. Iritzi ortatik, zerk aldatu zaitu, ene aita? Onekin, egiaz, Troia'ren erortze ta ango ondamendi zurbillaz ere zerbait poztutzen nintzan adu gaiztoen aurka adu onak jarririk. Eta orain ere adu gaizto berbera dute jarraika, ainbat gertaerak sarnindutako gizon auek. Zer azken damaiezu, errege aundi, neke oiei? Antenor, akibitarren artetik igeska, Iliri'ko itxas-kolkora jo ta ezertariko kalte gabe Liburni'tarren errialderaiño iritxi zan, eta andik Timabi'ko iturria goitu al izan zun, bederatzi ur-agotik mendiz beera, itxaso zaratatsu antzo, jauzika amilduz, inguruko zelai-lauak dardaratzen dituna, noski. Berak, alare, antxe eregi zun Padua'ko uria eta antxe ezarri zitun Teukro'tarren egoitzak; baita angoeri izena eman ere, Troia'ko iskilluak bertan tinkaturik: orain, antxe obiratua, pake gozotan du atsedena. Gu, ostera, zure semeok, zeru-jauregian erkide gerala, ontziak galduta —au lotsaria!—, gaizkin baten asarreagatik, arat-onat gabiltza galduak eta Itali'ko iz-bazterretatik gero ta urrutiago jaurtiak. Au ote erruki-sari? Onela nai al duzu gure aginte-makilla piztu-erazi?».

Gizonen eta jainkoen aitak, irri-barrez, ortzea ta ekaitzak baretzen ditun arpegi alaiz, pa goxoak eman zizkion alabari; gero, onela mintza zaio: «Ez bildur izan, Kiterar maite: aldakaitzak dituzu zuretarren aduak; ikusiko dituzu nik agindu nizkizun Labini uria ta bertako arresiak, eta Enea biotz-aundia gora, zeru-izarretaraino jasoko duzu; etzait asmo ori aldatu. Ta onek (esango dizkizut, ardura orrek ozkatzen dizun ezkeru, urruti samarretik nrtuta, etorkizun dauden gertaera ixillak ere) guda izugarria egingo dizu Itali'n; erri ezigaitzak eskuratuko ditu, lege ta arresiak gizonei ipiñirik, irugarren udaldiak Lati'n agintari ikusi arte, ta errutuldarrak menderatu ondoan iru negu igaro arte. Eta orain goi-izenez Jul deitzen dioten Askani aurak —Il zeritzan Ilion'go errialdea bere jaube zala— illabeteak itzulika, ogeitamar urte luze beteko ditu bere agintaritzan; errege-aulkia aldatuko du Labini'tik, Albalonga'ri indar aundia ezarriaz. Emen, berriz, irureun urte osoz Ektor'tarren gain izango da erreñua, Ilia (8) erregiñ opaltzailleak, Marte'gandik izar, aur bikoitzak argitara dakarzkin arteño. Gero Erromul'ek, otseme bere iñudearen larru gorapean pozik, jende aiek artu ta Marte uriko nrresiak irasiko ditu, erromatarrai bere izenez deituak. Nik ez diet auen ez agintze-rnugarik ez eperik jartzen; azkenik ez dun eskubidea emana diet. June gordiña ere, orain itxaso ta lur ta ortze bildurgarriro naspiltzen ari dana, erabakiz oneratuko da, nerekin nasi gauzen artezkari diran erromatar jende togadunei lagunduko die noski. Ona ene gogoia. Gero, urteak igazirik, Asaraku etxeak Ptia lurraldea ta Mikena argia ta Argu azpiratua menpean izango ditu morroe-zurrian. Jatorri eder ontatik sortuko da troiatar Kaisar, Juli, Jul aundiagandik arturiko izenekoa noski; bere aginteriak itxasoan izango du amaia, ta izarretan bere ospe-entzuteak. Zuk au, noizbait, Sortaldeko garaitz-irabazkiz ornitua, bildur gabe artuko dozu zeru-goian; gizonak, ordea, eskeinka dei dagiokete. Orduan, gudaketak utziz, gizaldi latzak samurtuko dira. Siñiste ille-zurik eta Besta'k, legeak emango dituzte, baita Krin'ek ere bere anai Erremu'kin naste; Guda'ren ate ankerrak burniz ta zarraila estuz itxiko dira; Sumin zitala, barnean, iskillu gaizto-belt2 gainean eseria, ta sorbalda atzetik eun galtzairuzko lokarritz korapilloturik, murruza dagike izugarri, aotik odol-jario».

Au dio, ta Maia'ren semea —Merkuri— bialtzen du goitik, lur-inguru ta Kartago berriko gazteluak iriki zitezen, Teukro'tarrai abegi ona egiñik: Dido'k bear bada, esanaren berri gabe, bere lur-mugetatik bota etzitzan. Egaz dagi ark goi zabal zear, egoak arraun, ta laster baten Libi'ko ondartzetan kokatu da. Eta beingoan betetzen du agindu zaiona, ta, kartagotarrak, Jainkoak ola naita, beuren biotz ankerrak samur-erazten dituzte; erregiña, batez ere, barne paketsu, osoan urrikaltzen da teukrotarren zorigaitzo.

Enea onak, berriz, gaua gauza asko irauliz igaro arren, argi bizigarria agertu danekoxe kanpora irtenik, lurralde berri aiek ezagutu nai ditu; zein

ur-ertzetara aizeak ekarri zitun, nortzuk ziran ango biztanleak, gizonak ala piztiak, landu gabe bait-dakuzki toki aiek; eta gero, lagunen iragarri ikusia oro. Aitz sabel zapalpean, oian tringu zugatz eta itzal izugarritz itxian gordezten du ontzidia; bera oiñez doa, Akate bakarrik lagun dularik, mutur burnidun gezi dardari bana biak eskuan. Eta oni, basoaren erdirantza, bere ama agertzen zaio bidera, neskatz jantzi ta irudiz: espartar neskatzta ematen du iskilluz, edo-ta Treisa'ko Arpalitze zaldiai eragiñaz, ta Euro lasterrari ere igesean aurea artuz. Izan ere, eiztari artean oitura danez, lepotik txintxilika darama arranbel egokia; illeak, berriz, nasai zeuzkan aizeari emanak; belaunak utsik, ta soiñekoaren aloz arroak korapilloz bilduta. Eta, aurrenik, berak diotse: «Kaixo, gazteak: esaidazute ikusi ote duzuten emen alderrai nere aizparen bat, gezi-ontzia aldean eta larra nabar antzeko jantzi-az, edo basurde lerdetsua atzeman naian oiuka».

Onela Venu'k, eta Venu'ren semeak bere aldetik jardetsi *zion*: «Ez dut, ba, zure aizpaetatik iñor ikusi, ezta ezer entzun ere. O neskatz!, ze izen emango dizut?; zure arpegi ori ez bait-dirudit ilkor balena, ezta abots ori ere gizakiarçna. O, jainkosa zera, ziurki! Poibu'ren arrega ote, ala Nmpaen odolotikoren bat? Zerana zerala, lagun zakizkigu ta gure nekea lasaitu; esaiguzu, bai, nungo ortzipean gauden, munduko zein alderditan gabiltzan egotziak. Aizeak eta itxas zirimol zakarrak zoko ontaratuta, alderrai gabiltza emen ez gizonik ez tokirik ezagutu gabe. Zure omenez, geure eskuak zaurituta, opari-gai asko eroriko dira zure aldare aurrean».

Orduan Venu'k: «Ez naiz, iñolako ere. orren dedu-gai. Oitura dugu tiritar neskatzok, bai gezi-ontzia erabiltzeko, bai oiñetako gorri apain-goituak jazteko. Dakuskizun lurralde auek kartagotarrenak dira, ta tiritarrenak, eta uria Agenor'ena; mugateak, ordea, libitar enda oker ta guduan oso biotz-gabeenak dituzu. Dido, bere nebagandik igesi, Tiri uritik ona iritxikoaren mende daukazu guztia. Aundia noski ari egindako iraiña, ta esan gaitzak aren gora-berak; baiña gauzarik irtenenak esango dizkiizut gaingaiñez. Sikeu zan onen senarra, penitzitarretan aberatsena lurrez, ta gaixoak maitasun beroz laztan zuena; aitak ikugea eman bait-zion, zorion-izar bikain pean arekin uztarturik. Baiña bere neba Pigmalion zan Tiri'ko errialdeetan agintari, makur gaiztoa oso, lur gaiñean beste iñor ez aiña. Aserrea sartu zan bion artean. Eta Pigmalion dongeak, urre-miñez itsuturik, Sikeu zur-eza opolmaiaren aurrean erail zun ixil-gordeka, arrebaren maitasunari muzin egiñaz; egindako likiskeria luzaro gorde zun maltzurak, baita aitzaki-maitzaki itxaropen zoro ziria sartu ere arrega maitale gaixoari. Bein, alare, ametsetan, senar eortz-gabearen sunbiila agertu zitzaion Dido'ri; arpegi bildurgarriro larutua jaso, ta opalmai odoldua ta bular burniz zauritua erakutsirik, etxeko belzkeriaren ixil guztia iragarri zion. Igesari emateko diotsa, aberri-mugak utzirik; eta, bide aringarri, aspaldiko altxor ezkuak atera-

tzen dizkio zoko batetik, konta ezin-alako zillar-urre meta. Dido, oiekin biotz-ikutua, igesari emateko asmuz, bide-lagunak gertatzen ari da. Eta or laster bilduta otoaia begitan zutenak, edo-ta bildur latza ziotenak. Kaiean, alabearrez, gertu zeuden izontzi batzuek ere berengandu ta urrez bete dituzte. Or itxas zear Pigmalion zekenaren ondasunak, eta emakume bat dugu egiteko ontan buru. Orain dakuskizun toki auetara, ots, arresi garaitsu ta Kartago berriko uri indar-kementsu ontara iritxi ziran iges zetoztenak. Eta zezen larruz artu zezakean besteko lur zatia erosi zuten: ortik gero Birsas (9) (malkar, larru) izena. Baiña zuok, noizbait, nortzuk zerate?; zein itxas aldetik zatozte?; edo noruntz zoazte?

Enca'k, intzirika ta bular barren-berrenetik abotsa aterarik, onela erantzun zion galdezka zeukanari. «O, jainkosa: gure neke-arazoen goraberak asieratik esan bear ba'nizkizu, etzenuke noski entzuteko astirik izango, gure neke ta gertaera guztiak iragarri orduko Arratsak eguna iruntsiko luke-ta. Gu, aintziñako Troia'tik jaurtiak (Troia izena bederen zure belarrietatik igaroa baldin ba'da), irxas-azal askotan zear amilduta, ekaitzak ekarri gaitu adu-eragiñez Libi'ko ur-ertze auetara. Enea biotz-bera nauzu, izarrez goitik aipua dutana: etsaien eskutik onez ateratako etxe-jainkoak nerekin daramazkit ontzian. Itali, ene aberri billa nabil, eta Jobe garaiaren endakoa naiz. Ogei ontzikin itxasoratu nintzan Prigi'ko ditxoan; ene ama urtzitarra bide-erakusle izanik, emandako adueri jarrai izan diet; doi-doi gelditzen zaizkit zazpi, eta auek ere baga ta ipar zakarrak naiko erbaldurak. Nerau ere, ez-ezagun eta beartsu, Libi'ko eremu zear nabil, Europa ta Asia'tik iraitzia».

Etzun Venu'k biotzik intziri geiago entzuteko, ta, ala-jarduna etenik, onela diotsa: «Zerana zerala., tiritar urira etorri zeran orrek, ez duzu arnasten —nik uste— urtzitarrak iguin duten bizitz-aizerik. Zabiltz pixkat, ta zoaz emendik erregeñaren jauregiraiño. Zure lagunak bada, neuk diotsut, osasunez daude, zure ontzidia babes onean aurkitzen da, ta aise zakarrak ere baretu dira, gurasoak erakutsiriko azti-jakintzak ziririk sartzen ezpa-dit beintzat. Begira or amabiko antzar-sail atsegintsua, Jobe-ren egaztiak goi urdiñetik jexirik ozkarbitan nasi-erazten zuna: orain lerro luzean lurra artzen dutela dirudi, edo-ta armaren gain ikusmiran dabiltzala. Arriskurik gabe, egats-oska jolas dagite; kanta-urubi ari dira, saldoan goiak arturik. Era berean zure ontziak eta zuretarren gazteak ere onezkerok kaiean daude, edo kai-agera irtxi zori, aize-oialak zabal. Zoaz, bada, aurrera, zaramazkin bideari ekiñik».

Au esan zun, ta alboratzean, dizdiz egin zion arrosazko lepoak, ille-mototsetik ere olako usain zorakorra zeriola; oiñetaraño erori zitzaion jantzia, ta ibilkeran egiazko jainkosa ematen zun. Enea, ama ezagutu zuneko, deika asi zan, iges zijoanari esanaz: «Zergatik, biotz-ikol orrek ere, iruzur

dagiozu seme oni, ainbat gezur-irudiz jostaketan? Zergatik etzait eman oi nere eskuia zure eskuiz alkartzea, ta egiazko itzak entzun eta erantzutea?» Onelako oiuz ama salaturik, uriko muruetara doa urbilduaz. Baiña Venu'k egurats beltzez estali zien bidea, baita laino nasia estalki antzo inguruan ixuri ere, iñork ez ikusi, ez ikutu, ez berant-azo, ez etor-zioaz galdegin etzezaian. Bera, goiak zear, Papu'ra (10), biurtzen da, ta an ber-ikusten ditu pozarren bere egoitzak: antxe du bere jauretxea, Saba'ko kedatsa antxe lurrinkatzen da eun oparnaitan, loretxorta bildu-berriak antxe ixur-tzen dute usai eztia.

Onebestez artu zuten aiek zidorra agertzen zaien bidea. Baita igo ziran uria osoan gaiñezkatu ta bestekaldeko jauregiak gainbera ikusten diran gaillur-lepora ere. Txunditu zaizu Enea, beñola artzai-txabola besterik etzan toki artan ain mukulu aundia ikusirik; sor ta lor dakuski ango ate, bidarri ta jendeen iskanbilla. Gartsu diardute Tiritarrak: batzuk muruak eta gaztelua eraikitzen ari dira, arriak eskuz iraulirik; beste batzuk etxetarako orua aukeratu ta zotaskaz mugatzen: berezi dute auzitegia, lege-etxea ta aldundi donea nun jaso. Emen auek kai-obia zulotzen dute; an aiek azpi sakonak egokitu dituzte antzokiak eraikitzeko: arkaitzetatik zutarri eskergak ebakitzen dituzte ortarako, geroko antzezkiunetarako apaingarri dirdaitsu bezela noski,

Ona erleak uda berriz: lanak darabiltza eguzki galdatan, zelai loretsu zear, beren endako kuma-moltso azia ateratzen dutenean, edo-ta ezti jario-korra tinkotu ta abaraskak gurin gozoz anpatzen dituztenean, naiz itzuliz datoztenen zama-sortak artzerakoan, naiz taldea osoturik, listor pizti nagiak erlauntzetatik baztertzean. Borborrean diraki lanak, ta ispillu usaia ematen du eztiak. «O, zoriontsu zerate zuok, orma oiek gora dijoaz-ta», dio Enea'k; eta uriko dorre-buruak begiz jotzen ditu. Gizartean sartuaz doa, lainoan estalia, —gauza arrigarria benetan!—, ta ez du iñork ere ikusten.

Uriaren erdian ba omen zan onako zabaldi atsegingarri ta itzaltsua; kartagotar uin ta aize-erauntsiz ondatuak antxe atera zuten June erregiñak erakutsitako len-agiria, ots, zaldi suhar baten burua; orrek adierazten zun, bada, iendem ura oso izen aundikoa ta lur ura ere jakiz txit aberatsa izango zala gizaldi luzeetan. Dido sidonitarrak emen ziarduan June'ren omenez jauretze galanta jasotzen, doaiz ta goi-argiz txit joritsu: mailladi erpiñean atari ederra, azpi ta abe burni orizko; burni urtuzko ate-orpoak ere ots-kirriska zegiten ibiltzean.

Oian ontan begiperatu zitzaion gauza berri batek arindu zion bildurra aurrenik; ementxe asi zan Enea biziuz ausartzen, eta bere ezbearren uste obez azkortzen. Izan ere, erregiñaren zai dagola, gauza oro ikuskatzen du jauretze aundipean: uriaren aurrerapena ta langilleen esku egoki antzetsua begizatzerakoan, antxe dakuski iliatarren burrukaldiak saillean jarrita, antxe

entzuteak lurbira zear oso zabaldutako gudaketak, antxe Atereu-semeak, eta Priamu, eta Akileu, bientzat anker. Gelditu zan pixkat, eta negarrez diño: «Onezkero, Akate, zein leku ala zein eskualde dugu lurrean, gure zoritxarrez gaiñezka eztanik? Ona emen Priamu: emen ere on-egiteari bere saria; zoritxarrari maikoak ixurtzen zaizkio ta gauza ilkorrak biotza ikutzen dute. Astin ezazu bildurra; ospe au bizigarri izango zaizu, zerbait bederen».

Orrela dio, ta margo-irudi utsalez bazkatzen du barnea, intziri bizitan, malko-ibai luzez, arpegia ezkoturik. An ikusten zun bai, Pergarnu inguruan, gerkar gudariak burrukan eta andik igeska, ta troiar gaztedia aiei jarraika; an ikusten zitun prigi'tarrak, Akileu kukurduna gurdiaz atzetik zirika zutelarik. Andik ez urruti baita ba-dazauzki, negar-jario, Resi'ren oial zurizko ctxolak; lenengo lo-aldian saldukeriz auek arturik, Tidei'ren seme odol-zaleak izugarrizko eraiketaz ondatzen zun oro, zaldi sutsuak ere Troia' ko alorretan bazkatu ta Xantu (11) ibaian edan aurretik, gerkarren guda-etzauntzetara eramanez. Bestekaldetik, an agiri zan igeskari Troil gazte gizaixon, Akileu'kin burruka ez-berdiñean iskilluak galduta: zaldiak daramate gurdi utsari aoz-gora itsatsia, oraindik ere ugelak eskutik ditula; buru ta illeak narraz ditu lurrean, eta aren pikotx itzuliak autsa erretentzen zun.

Bitartean, Palas berdin-ezaren jauretxera zoazten Ilion'go emakumak, ille-adatsak nahasi; soin-gaiñeko bat zeramakioten jainkosari, arpegi zurbil eskaritsuz ta bularrak eskuz joka. Jainkosak, asarre antzo, beian zeuzkan begiak tinko. Akileu'k iru bidar erabilli zun iliatar arresi inguruan tatarrez Ektor'en gorpua, gero urretan salgai ipiñiez. Baiña Enea'k orduan, gudu-ondakiñak, gurdia, ta bere adiskidearen gorpu il-otza, ta Priamu bere esku iskillugeak luzatuz ikusirik, intziri sakon bizia bota zun bular-barrendik. Antxe ezagutu zun bere burua ere, akeitar buruzagiekin naste; antxe ezagutu zitun sortaldeko gudarosteak eta Memnon beltzaren guda-tresnak. Pentesele sutsuak zuzentzen du illargi antzeko ikurdidun Amazona taldea; ta or dabil millaka askoren artean, oso kementsu ta gudari, bere bular billoizpean urrezko galartzuak korapilloturik; neskatxa izanik ere, gizonakin liskartzen ausarta.

Enea dardanitarra, gauza arrigarri auekin zurtua ta lilluratua, ikusgai bati loturik begira dagon bitartean, jauretxera etorri da era txit ederreko Dido erregiña, gazte-sail aundia inguruan lagun duela. Eurota (12) ibai er-tzetan edo Zintu (13) mendi bizkarrez orrelaxe atera oi ditu Diane'k ere bere dantzari-taldeak, milla mendi-neskatx ortik eta emendik jarraika dilu-fanle; iskillu-zorroa darama berak bizkar gain, eta ibilkeran, beste jainko-emeen gaiñetik nabarmentzen da: atsegin ixillak dardarazten du Latone'ren barnea. Onelaxe zenduan Dido ere, orrelaxe zetorren pozik guztien erdian, zegiten Janari ta etorkizun ziran erreñueri bear zuten leia emanik. Ordun, jainkosaren ateetan, jauretxe erdiko ginga azpian, lirain apainduriko

aulki goi baten exeri zan, iskilluz esitua. Erritarrai andik ematen zizkien erabaki ta legeak, baita berdintsu banatu edo zozketan atera ere bakoitzari zegokion izerdi-lana. Ontan, or nun dakuskin Enea'k Anteu ta Sergestu, lagun-talde aundiakin datoztela; or baita Kloantu indartsua ta beste teukrotar asko, ekaitz beltzak kresalean sakabanatu ta beste ondartzat batzuetara osoan eraman zitunak. Bat-batean arri egiñik gelditu zan Enea; bat-batean pozak eta bildurrak eragiña zan Akate ere; irritsez zeuden alkarri bostekoa luzatzeko, baiña gauza gereiño ta ezjakiñak barrua kezkarazi oi du. Laiño arropean koko jantzia ezkutaturik, euren lagunak nola ibilli diran, nungo itxas-bazterretan utzi dituzten beren ontziak, zertara etorri ote diran, jakin nai dute biak; ontzietan buru zegiten guztiak, bada, an zoazten baimeneske, poz-oiuka jauregira urbilduz.

Barruan sartu ta aurrean itz egiteko baimena izan zutenean, Ilioneu txit agurgarria onela asi zan, biotz-samur: «O erregiñ, Jupiter aundiak uri berria irasi ta jende uzuak zuzenki ezteko almena eman dizuna! Gu troiatar errukarriak gaituzu, itxaso guztiak zear aizearen mende ibilli ondoren, arren gaizkazunok: su gaiztoak ez beza gure ontzirik erre, onbera zakizkio enda zintzoari, ta begira itzazu samurki gure gauzak. Gu ez gatoz, ez, Libi'ko etxe-jp.inkoak burniz ondatzera, ezta arrapaturiko ondakiñak itxas-ertzera eramata ere: eztago olako indarririk gure barruan, ezta bear ere ainbesteariñoko arrokeririk menderatuetan.

«Toki bat ba-da gerkarrak Esperu deitzen diotena, lurralde zarra noski, iskilluz indartsu ta sokillez aberats. Lenago Enotri'arrak bizi izan ziran bertan; orain aomen danez, aien ondorengoak Itali deitu zioten lurralde oni, auxe baitzan beien buruzagiaren izena. Arako bidean ginjoazen gu... Baiña Orion ekaiztiak, bat-batean itxasotik jaiki ta lazturik, urmegune izkutueta jo-erazi ta ego-aize setatsuz inguratuaz, ur-gain zear osoan zabaldu ta kresalaren mende bidegabeko aitz-muturretan ondatu gindun; gutxi batzuk gera emen, zuen ur-ertzetara igeri eldu geranak. Zein gizaki dugu au?; ta zein aberri basatik dauka ontzat olako oitura? Ondarra ez digute eman nai ostantu; guda dagigute, ta aurki-berri dugun lurrean egonez irautea eragotzi. Gizadia ta lur-iskilluak ezesten ba'dituzte ere, ona sariz ta txarra zigorrez ordaintzen dakiten goiko-jaunei bildur zakizkiete bederen.

«Enea genuen errege; ezta au baiño zuzen ta errukitsuagorik iñor izan, ezta ere gudan ta iskilluetan ospetsuagorik; zoriek bizirik gordetzen baldin ba'du, bizi-azetan arnas artu ba'dagi ta oraindik itzal gordiñetan ez ba'datza, etzaite bildur izan ta etzera damu izango aurrenengo gure alde zer-bait egiñaz. Ba-ditugu guk oindiño Sikuli lurraldeetan uriak eta iskilluak, eta troiar odoletiko Akeste argia. Laket beldgu aizeak birrinduriko ontzidia Iegorreratzea, ta zure basoetan zura egokiturik, adabaki ta arraunez apaintzea; al ba'dugu, lagunak eta erregea berriz artu ta daramakigun bideari

ekiñik, Itali ta Lati'rantza pozarren jo dezagun; osasuna itzalia ba'da ere ta zu, Enea, Teukrotarren aitarik onen ori Libi'ko itxasoak ba'zauzka ta Juli' ren itxaropenik ez onezkero, utzi iguzute beintzat ona etorri geran bidetik ekiñez, Sikani'ko itxas-bazterretan gertu dauzkagun bizileku ta Akeste erregegana biurtzen».

Onela mintzatu zan Ilioneu; eta dardanitar guztiak, era batera, ao-marmaraz baiesten zuten ark esana.

Dido'k orduan, burua makur, laburki itz egin zun: «Jarei biotzetik bildurra, Teukrotarrok; jaurti itzazute kezkek. Gorabera latzak eta nere aginpide berriak beartzen naute onela egitera, ta orrela arduraz neure muga-ertzak osorik zaintzera. Nork ez ditu enearrak ezagun?; ba al da iñor Troia uriaren berri ez dunik?; nork ez ditu ezagutzen aren on-egiteak, ango giza-semeak eta ango gudu ta suak? Kartagotarrok ez dauzkagu, beraz, onen biotz gogorrak; eia eguzkiak ere ez ditu bere zaldiak Tiri uritik ain urrun lotzen. Naiz Espera aundira ta Saturno'ren zelaietara zoatzela, naiz Erix (14) mendiko mugetara ta Akeste erregeareneko irritsez zabilizatela, neronek gizonez ta diruz lagundurik, ezeren arrisku gabe bialduko zaituztet. Edo-ta obeki nere erreñu auctan egotez gelditu nai duzutela? Ortakoz jasotzen ari naizen uria, zuena duzute; atera uretatik ontziak; naiz Troiar naiz Tiritar alde gabeko zaizkit neri. Eta obe emen ba'lego Enea zuen errege ori ere, aize berdiñak ona ekarria! Izan ere, neronek bialduko ditut aztertzaile bizkorrak itxas-ertzak eta Libi'ko muga-muturrak oro iker-tu ditzaten, baso itsu zear galdua edo uriren baten bidekatua ba'lebilke ere».

Esan auekin kemendurik, biak, Akate indartsua ta Enea aita, aspalditik zeuden laiño-estalkia austeko griñaz. Akate'k aurrena jaiki dio Enea'ri: «Jainkosaren seme, zer erabaki duzu orain? Gauza guztiak eskier dakuski-zu, ontzidia ta lagunak emen bai-ditugu berriz ere. Bat ezta agiri, uññaren erdian ondatzen geuk ikusi genduna, alegia. Gaiñerakoak, zure amak esan bezela, zuzen daude». Itz auek egotzi zitunekoxe, biran zabalarazia zeukaten laiño ura bat-batez urratu ta egurats utsean urtu zan. Agirian zegon Enea, argi islatsuan dizdizka, musu ta lepo jainkotiar gisan, amak baitzion semeari bere arnasa ezarri illedi dirdaitsuan, gaztaroko argi bikaiñean eta begietako aintza pozkorrean: eskuak boliari dizdiza geitzen dion antzera noski, naiz zillarra edo Pari'kc arria urre oriz biratu oi dan bezela.

Orduan erregeñari itz dagio, ta, ustekabekoa danentzat, bertatik au diño: «Billatzen duzutena aurrean daukazute, ona ni Enea troiarra, libitar olatuetan iges eginda. O zu, erregeñ on, Troia'ko neke-lor ezin esanakin errukitzen zeran bakar ori! Zuk, gu danautar ondakiñok, ur ta lur ain-beste ezbearrez abailduok, ezer-gabetuok zeure uri ta etxean artzen gaituzu. Gu ezker a iñor, Dido, ezta lurbira zabalean edatuta or-emen bizi dan

dardaniar jende guztia ere, zuri bear aiñako esker ona agertzeko. Jainkoek emango al dizute merezi duzun saria!, zintzoak begiratzen dituzten goitarrik baldin bada, zuzenzale danik iñon baldin bada edo gogo artezez jokatzen dunik aurkitu ba'dadi beintzat. Zein gizaldi zoragarrik sortua zera? Nortzuk dira zure guraso prestuak? Ibaiak itxasora doazten bitartean, itzalak mendi-zurkulu zale diran bitartean, ipar-burua izar-saldoa bazkatzen ari dan bitartean, edonongo lurraldetan aurkitzen naizela ere, zure deduak eta izenak eta goralpenak beti-beti iraungo dute». Onela mintzaturik, adiskide Ilioneu'ri luzatzen dio eskubia, Serestu'ri ezkerria; gero besteai, ta Gias kementsu ta Kloantu indartsuan batez ere.

Arriturik gelditu zan Dido sidoniarra, lenengo ikusten zunakin, ta gero gizaseme ari gertatu zitzaionarekin; eta onela mintzatu zan azkenez: «Jainkosaren seme, zer zori txar dabilkizu jarraika ainbat galbidez? Zer indarrek urreratzen zaitu zintzur erruki-gabeetara? Etzera zu Enea ura, Venus ederrak dardaniar Ankise'gandik Simois frigitar ibai ertzean erdibitua? Egiz oroitzen naiz bai, Teukro, bere aberri mugetatik jaurtia, nola etorri zan Sidon'a, Bel lagun zula lur ta erri berri billa. Garai artan nire aita Bel'ek erautsia zun Kiper joria, ta garaisu bere agindupean zeukan. Ordutik eza-guna nun nik Troia uriaren itzul-amil gorria, ta zure izena ta pelasgotar erregeak ere bai. Arek, ba, naiz-ta etsai, aintza betean goratu oi zitun Teukrotarrak, eta bera ere jatorriz teukrotar enda zarreako zala esan oi zun. Orregatik zabilzate, o gazteok!; sar zaitezte ene aterpean. Ni ere, neke-min askoren ondoren, zori berdiñak egotzi nindun onera, azkenez Iur ontan ni tinkatzea nai izanik. Ezbearren berri badut, eta ortik ikasi dut aurki beartsuekin erruki izaten».

Eta, oroipen-jardun onen ostean, bakaldun jauregira darama Enea berakin batera; orobat, jauretxeetan opariak eskeiñi ditzatela agintzen du, jainkoen omenez. Baita anartean, arreta aundiz, lagunentzako itxas egalera bialtzen ditu ogei zezen, eun txerri lepo illetsu aundi, eun bildots gizen beren amakin; esku-ernkutsiak eta jainkoaren (Bak'en) poza. Jauregi barnea, berriz, naiz-ta berez b.kaiña, jai-edergailluz apaintzen dute; baita gizategi erdietan oruruntzarako bear dana eratu ere: antzez landuriko zamau ta purpurazko miesa jaikiak; zillarrezko ontzi ugari rnaietan, ta auek daramazkite gurasoen egintz kementsu arpikoz urretan josiak, gertakizun-sail oso luzea noski, enda zar asieratik belaunez belaun erakarria.

Enea'k (aita-maitasunak, ba, eztio luzapenik eman nai) Akate bizkorra bialtzen du ontzietara, gauza auek Askani'ri iragarri ta bera ere jauregira ekarri dezan: aita maiñekorrek Askani'gan jartzen du bere ardura guztia. Onezaz gaiñera, bitxi batzuk ere ekartzeko agintzen du, Troia'ko ondamentitik ateratakoak noski: urrezko iduriz sarezturiko soingaiñeko bat eta akantu gorritziotako zapi bat, biak Elene argutarraren edergailluak; ark eraman baitzitu

Leda bere amaren emaitz zoragarri auk, Mikena'tik galazotako ezkontza billa Pergamo'ra jo zunean; gaiñera, Priamu'ren alaba nagusi Ilione'k beiño-la eraman zun esku-makilla, eta samako pitxi-zarta bat, eta arri-pitxia ta urrez egiñiko koroe bat. Aueterako arik lasterren egiñez, ontzietara zijoan Akate.

Venu'k bitartean atzi-sare berriak, aolku berriak darabilzki barne: ots, Askani samurraren ordez, arpegia ta itxurea aldaturik, betor Maitagarria; esku-erakutsi aien bitartez piztu beza erregiña, onen ezur-muiñetara bere su bizia ixuriz. Bildur da, izan ere, etxe ura zalantzazko ta tiritarrak ele-biko dira-ta; June larriak darda gaiñean darabil, ta kezka orrek eztio uzten gau-ordu ixilletan ere. Beraz, Maite egodunari esan auekin mintzatzen zaio:

«O seme, zu zera bakar-bakarrik ene indar, ene adore aundi! Ene seme, aita goikoaren tipeutar iskilluak ezesten dituzuna: zuregana nator, eta otoizka deskatzut zure goi-kemena. Enea zure anaia ba-dakizu nolako zoriz dabillen, itxaso zear, June zitalaren asarrea dala-ta, izpazter guztietara eramana; eta gure miñean zu ere erdikide izan zaitugu sarri. Au Dido peniziarrak berean dauka orain, solas gozo-etziz luzerazten diola. Bildur naiz, bada, ostatuz egotze au nahasiko ez ote dan, June ez baita gorabera auen abagune ederean nagi egongo. Beraz, aurrea artu nai diot maltzurki, erregiñaren biotza su-garrez inguraturik; beste jainkoren batek aldatu gabe, Enea nerekin batean maitasun aundiz kutun izan dezan. Au bete dezakezun, ar orain ene onua: ardura bizitan naukan Askani gaztea, bere aita laztanak dei eginda, sidoniar urirako irten-zori aurkitzen da, Troia'ko sutetik eta itxasotik onez atera zituzten emaitzak berarekin daramazkila. Neronek au, lozorro ipiñi ondorean, Kitera garaira eramango dut, edo-ta Idali mendi gaiñean toki do-ean gorde, nire iruzur auen berri egungo ez izan edo oztoporík jarri al ez izateko eran. Zuk, gau batez beintzat, ar zazu iruzurrez aren antza; aur biurturik, jantzi zazu aur aren arpegikera berezia, mai guren ta ardao-ixur-tze bitartean Dido pozez lilluratuak zu altzoan artzerakoan, besarkatu ta musu gozoz sutu zaitzanean, zuk su ixilla ixuri ta ortiko edenez atzipetu dezakezun».

Maite'k zintzo betetzen ditu ama kutunaren esanak: egoak erantzi ditu ta Juli'ren antza du ibilli poz-erakutsian. Venu'k, ordea, Askani'ren gorputz-ataletan atsedean ezta ixurtzen du, eta, bere magal beroan, Idali'ko (15) oian garaietara darama jainkosak; txipak an, lurrun ezti jario, lorez ta itzal leunez biran estutzen du.

Kupido ba-zijoan ortan, txit esaneko, ta Akate eskutik zula, pozik zera-mazkien tiritarrei bakaldun emaiak. Ara iritxi zanean, orduantxe egokitu zan erregiña bere oial zardaiñezko etzan-oe dirdaitsuan, apal-tokiaren erdi-erdian. Enea aita ta troiar gaztedia ere or datoz, aurrera, ta kurtxoin gorritzka gaiñetan etzaten dira danak. Esku garbiketarako ura dakarte morroiak, baita

otarretatik ogia atera ta artille moztuz egiñiko mai-zapiak edatu ere. Berrogei ta amar neskame daude barnean, erreskada luzean jatekoak atondu ta su biziz etxe-jainkoak lurriñetan iraun-azi bear dituztenak; baita beste eun neskame ta eun otsein adin berdiñeko ere an dira, maiak janariz bete ta edontziak ardoz ornitu ditzaten. Tintar asko ere, jauregi-atarian ikusmin ziranak, orrits-aretoan sar-erazten dituzte, aunitz margodun etzan-aulkietan egokituz. Arrigarri zaizkiete Enea'ren emaitzak, arrigarri Juli ta jainkoaren arpegi dizditsua ta aren itz estaliak, arrigarri baita soingaiñekoa ta akantu gorrizkaz margozturiko buru-zapia.

Etokizun dun maite-pozoitutako feniziar gaixoak batez ere ezin inolaz bere gogo asetu, ta gero ta geiago piztutzen zaio barnea bai emaitzak bai aurra begipean dauzkalarik. Aur au, Enea'ren beso arrean eta lepotik dindil, ezin-allagiñako maitasunez bere aitatzakoa ase ondoren, erregiñagana doa; onek, begiak eta biotza aurragan jartzen ditu oso, baita noizik bein bere magal barruan laztandu ere; Dido'k ez daki gaixoak nolako jainko dun alboan zelataka. Eta aurra, Akidale bere amaz oroiturik, Sikeu'ren gomuta astiro murrizten asi da, ta maitasun gartsutan ixio nai ditu aspaldi motel zegon gogo ura ta maite-oitura galdua zun biotza.

Aparitako len egotaldia egin ta mai-zapiak kendu ondoren, kantxin aundiak dakarzkite erdira, ertzetaraiño ardoz beterik. Jauregi-barneak ordun birbizten dira iskanbillez, ta atari nasaietan bizi dabil erasi-aro; urrezko age-tatik zintzilika daude goian argi-untzi irazekiak, eta zuziak argiz aizatzen dute gaua. Erregiñak ontan txonil bat eskatzen du, urre ta arri-pitxiz astuna, Bel'ek eta onen ondorengo guztiak bete oi zutena, ta ontzi ori ardoz betetu ostean, jauregiko guztiak ixilleraizirik,

«Jupiter! —diño Dido'k—, arrotz-eskubideak, ospe danez, zuk emanak diran ezkeru, eiguzu arren egun au alaitsu dakigula naiz Tiritarrai naiz Troitar arrotzai, eta gure ondorengoak ere ospatu dezatela orobat onen oroitzapena. Bego emen Bak poz-banatzaille, ta June ona; eta zuok, tiritarrok ere, aintzat ar ezazute batzar au». Au esanaz bat, lobel oparia ixuri zun maiean, eta ixuritakoa, berak ikutu zun lenen ezpain-ertzekin soilki; Biti'ri eman zion gero, edateko eskatuz; onek, nagikeri gabe, edan zun ardo apartsutik, osoan usturik urrezko ontzia. Ondoren beste aundikiak edan zuten. Jopa illetsuak, berriz, urrezko kitaraz kantatzen du, Atlante gurenak baitzion ortan irakatsi, illargi ibilkorra kantatzen du, ta eguzkiaren illunaldiak; gizonak eta piztiak nundik datozen, nundik euri ta oiñazkarrak; Artur ta Iade euritsuak eta Trion biak; ain bizkor zergatik doan neguko eguzkia itxasoan murgiltzera, edo-ta zergaitik dabilzan onen berandukor gau geldiak. Amaitu zunean, nolako txalo-zartak berriztu zituzten tiritarrak, troiarrak ere lagunduta!

Dido gaixoak ere itz-aspertuan igaro zun gaua, maitasun-ontzitik sendoro edanez; gauzarik asko galdetzen zitun, jakin-min, Priamu ta Ektor'etaz: orain nolako iskilluz etorri ote zan Eguantzaren semea, gero nolakoak ziran Diomede'ren zaldia, eta noiakoa Akileu. «Ea, esaiguzu, arrotz orrek —dio azkenez—, konta itzazu asieratik danaotarren malmuzkeriak, zuretarren gertakizunak eta arat-onat egin dituzun ibiltaldiak; udate au zazpigarrena duzu, ba, ur ta lur oroz alderrai zerabiltzana».

OARRAK

- (1) Labini edo Labina, Lati'ko itxasaldeko uria, Laurente ta Ardea bitartean.
- (2) Samo, Egeu itxasoko ugarteak.
- (3) Eoli, Omer'ek uste zuenez, ur-gaiñeko izaroa; geografiz, Lipari ugarteetako bat, Stromboli bear bada.
- (4) Tirren, Kerdeña ta Korzega bitartean aurkitzen dan itxas-ataka.
- (5) Simois, gaur Doumbrek, ur oparotsuko ibaia; Troia'ko zabaldia igarorik, Eskarnandro'n ustutzen ditu bere urak trumilka.
- (6) Mai doneak, ur-arri ospetsuak aintziñatean; gaur, Kartago'ko izpazter sarreraren dauden Egimore ugarteak.
- (7) Trinakri, onela deritzaio Sikili'ko ugarteak iru mutur ditulako, ots Pakimu, Peloro ta Silibeu.
- (8) Jaupal-erregiña, edo errege-odoleko jaupalemea. Onela izan zan Rea Silbe, Alba'ko errege Numitor'ren alabea.
- (9) *Birsa*, Kartago'ko gaztelupearen izena; fenikeraz *Borsa*, muiñoa; baiña gerkeraz *Birsa'k* «larru» esan nal duenez, emendik sortu zan zezen-larruaren elezarra.
- (10) Fafu, Txipre ugarteko uri, gaur Kukla.
- (11) Xanto, beste izenez Eskamandro, gaur Menderé,
- (12) Eurota, Lakomi'ko ibai.
- (13) Kinto, Delu'ko mendartea.
- (14) Erix, Sikili'ko mendia, gaur Julen deuna.
- (15) Idali, Txipre'ko mendia; onen tontorrean eraikia zegoen aintziña Venu Afroditaren jauretzea.